

A 2. UKRÁN FRONT BUDAPESTI TÁMADÓ HADMŰVELETÉNEK II. SZAKASZA*

(1944. november 4—26.)

Szabó Balázs

A szovjet hadvezetés Budapestnek menetből való elfoglalására a 2. Ukrán Front balszárnyán tett első kísérlete után november 4-én úgy döntött,¹ hogy leállítja a támadást, s nagyobb erők bevonásával, fő erőkifejtésének a 46. hadsereg sávjából a 7. gárdahadsereg szakaszára való áthelyezésével legkésőbb november 7-én főcsapást mér Cegléd—Szolnok térségéből Jászapáti általános irányban. Ezzel eléri az ellenség budapesti csoportosításának északi szárnyát. A támadás sikeres kibontakozása esetén az ellenség budapesti csoportosítását északról, északkeletről és délről egy időben mért csapásokkal szétzúzza és felszabadítja a fővárost.

A csapásmérő erők tevékenységének elősegítésére ugyanakkor a Tisza vonaláról támadást indít a front jobbszárnyán a 40., 27. és 53. hadseregekkel Miskolc—Eger—Gyöngyös általános irányokban. Ezzel kettévágja az ellenség „Dél” hadseregcsoportját és megtisztítja a fasisztáktól Magyarország északnyugati részét.

A szovjet hadsereg hazánk e jelentős területének felszabadításáért 1944. november 4-től 26-ig tartó nehéz küzdelmeit teljes egészében mind ez ideig nem dolgozták fel. Ismeretlenek azok a német eredetű dokumentumok is, amelyek a Szálasi-kormány hadseregének felaprózását és a német hadosztályokba való beolvasztását írták elő.

De nem fejeződött be hazánk földjén e harcokban született hadművészet-történeti tapasztalatok feldolgozása sem.

E tanulmányban — egykorú szovjet és német okmányokat felhasználva — igyekszünk bemutatni a 2. Ukrán Front seregtestjeinek hazánk e fontos területén 1944. november 4—26-a között lezajlott harc-

* Részlet a szerzőnek „A 2. Ukrán Front folyamatos támadó hadműveletei és hadművészet-történeti tapasztalatai” című kandidátusi értekezéséből. A tanulmány I. része megjelent lapunk 1969. évi 4. számában (a Szerk.).

¹ Архив Министерства Обороны СССР. (a továbbiakban Архив Мо СССР. фонд (ф.) 240, опись (оп.) 2779, дело (д.) 1197, лист (л.) 5.

cselekményeit; rámutatni a küzdelmek szokatlanul lassú ütemű alakulásának okaira; és végül a hadműveleten belül a szünethez vezető okok ismertetésén keresztül levonni a harcokban szerzett és a hadművészet számára is hasznosítható tanulságokat.

A hadművelet újjászervezése és alatta lezajlott események (1944. november 4—11.)

A szovjet főparancsnokság november 4-i direktívájában rögzítettek alapján Malinovszkij marsall törzse hozzákezdett a budapesti ellenséges csoportosítás szétverésére irányuló támadó hadművelet újjászervezéséhez, új támadó csoportosítás kialakításához.² (A 2. Ukrán Front parancsnokának elhatározását és ez alapján létrehozott támadó csoportosítást lásd az 1. sz. vázlaton.)

A kiadott utasításoknak megfelelő csoportosítás kialakítása és a 7-én megindítandó támadással kapcsolatos előkészületek azonban nem mentek zökkenőmentesen. Éppen ezért a támadás újjászervezése és lefolyása, vagyis november 4—11-e között lejátszódó események figyelmet érdemelnek.

Guderian, a német szárazföldi erők vezérkari főnöke felismerte a 2. Ukrán Front balszárny csapatainak keskeny sávban Budapestig (Vecsés—Rákóczipiget) való előretörésének veszélyét, de azt is látta, hogy a cegléd—szolnoki arcvonalon védő LVII. és a IV. német páncélos hadtestek páncélos- és páncélgránátos hadosztályaival Kecskemét irányában mérendő csapással elvághatják a Budapestet délről elért szovjet erőket. Ennek végrehajtása érdekében november 4-én Friessnernek azt az utasítást adta, hogy „... a »Dél« hadseregcsoport erőivel Cegléd—Szolnok térségéből erősen összpontosított támadást kell végrehajtani Kecskemét irányába, a Budapestig előre tört ellenség szárnyára és mélyen a hátába.”³ A támadó csoportosításban alkalmazza Budapest előterében levő 13. páncélos- és „Feldhernhalle” páncélgránátos hadosztályokat is.

Friessner az események túlhaladott állapotára hivatkozva le akarta beszélni Guderiant erről az ellentámadásról. November 5-én 01,40 perckor felterjesztett jelentésében érveit ezzel kapcsolatban a következőkkel próbálta bizonygatni:

„... az ellenség már jelenleg négyszeres fölényben van... Hamarosan a 6. harckocsihadsereg és a Plijev-csoport behatásával is számolni kell... A Duna—Tisza közén rendelkezésre álló 40 hadrafogható páncélos és 50 rohamlőveggel rendelkező páncélos- és páncélgránátos hadosztályok állapota a nagy menetek és szakadatlan feszí-

² Архив Мо СССР. ф. 240, оп. 2769, л. 180, л-л. 302—303.

³ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban HL.) Filmtár. KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekeres I. a. 440673/44. g. Kdos. sz. irat. — A HK. 1969. 4. számában megjelent tanulmányom 11. sz. jegyzetében a 8. SS lovas- és 18. SS páncélgránátos hadosztályokra vonatkozó megállapításom téves. A 8. SS lovas hadosztály a Wöhler-csoporttól) — hadseregcsoporton belüli átcsoportosítással — (a 4227/44. g. Kdos. sz. irat), a 18. SS páncélgránátos hadosztály pedig Altsohl—Neusohl (Szlovákia) körzetéből került a „Dél” hadseregcsoport állományába (Ia. 4283344. g. Kdos. sz. irat).

tett harcok alatt leromlott... Továbbá, hogy Budapest előteréből a 13. páncélos- és „Feldhernhalle” páncélgránátos hadosztályok kivonása és ellentámadásra való alkalmazásuk egyet jelentett az ellenségnek Budapestre való beengedésével.”

Friessner jelentésének összefoglaló részében pedig ez olvasható:

„...a saját csapatok állapotát megítélve nem várható sem Kecskeméti való előretörés sikere, sem az, hogy ez a támadás gyors és közvetlen hatást tudna gyakorolni az események menetére...”⁴

Friessner érvei nem győzték meg az OKH-t, Guderian követelte az ellentámadás azonnali megindítását. Az ellentámadásból azonban pusztán ellencsapás lett. Az események túlhaladott állapota miatt nem Cegléd—Szolnok térségéből Kecskemét irányába, hanem csak Pilis—Albertírsa arcvonalszakaszcsoport Újhartyán irányába. A harcselekményt csak november 5-én délután tudták megindítani. Ezt a csapást később Bugyi—Alsónémedi irányában szándékoztak kifejleszteni.

Az 1. és 23. páncélososztályok (50 db harckocsi és rohamlöveg) a gyalogság támogatásával megindított ellencsapása 6-án átcsoportosítás közben érte a 2. és 4. gárda gépesített hadtesteket⁵, amelyek Budapest alól Cegléd irányában menetet hajtottak végre.

Az ellenség ezzel egy időben, amint észre vette a gépesített hadtestek kivonását Vecsés—Rákóczipályán arcvonalszakaszcsoport, az 1., a 22. SS és a 18. SS lovashadosztályokkal azonnal támadásba lendült és kiszorította a hadművelet első szakaszában a fővárost körülvevő védelmi állásokba beékelődött szovjet erőket.⁶

Malinovszkij marsallt a német páncélos erőkkel végrehajtott ellencsapás nem érte váratlanul. Azonnal utasította a 2. és 4. gárda gépesített hadtestek parancsnokait, hogy kapcsolódjanak be az ellenség ellencsapásának elhárításába. A 27. és 53. hadseregeket pedig arra, hogy a november 1-én meghatározottak szerint azonnal indítsák meg a támadást.⁷ Ezek november 7-én közös szárnyon mért csapás után november 10-re áttörték a IX. magyar hadtest⁸ védelmét a Tisza vonalában és Tiszatarján—Mezőkeresztes—Füzesabony—Átány—Pély Tiszasüly vonalát érték el. (A csapatok helyzetét lásd az 1. sz. vázlaton.)

A front vezetésének a kialakult helyzetben hozott elhatározása és a két hadsereg közös szárnyán Tiszafüred—Eger általános irányában indított támadása helyesnek bizonyult. Bár ez az előretörés nem volt nagy mélységű — Friessner szavait idézve —, mégis krízist⁹ idézett

⁴ HL. Filmtár: КТВ/Н. Gr. Süd. 1252. sz. tekeres I a. 4322/44. g. Kdos. sz. irat.

⁵ Ганс Фриесснер: Проигранные сражения. Москва, Воениздат, 1966. című könyvének 68. oldalán azt állítja, hogy Budapest előtt a szovjet csapatok támadását a német páncélososztályok Pilis—Újhartyán—Dabas irányú ellencsapása állította meg. A valóságban a 46. hadsereg csapatai a gépesített hadtestek az utasítás szerint a támadást november 4-én beszüntették. A német páncélos erők ellencsapása az említett irányban 5-én délután, illetve 6-án bontakozott ki. (Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2769, д. 180, л.л. 302—303.)

⁶ HL. Filmtár: КТВ/Н. Gr. Süd. 1252. sz. tekeres I a. 5360/44. titkos, I a. 5392/44. titkos sz. iratok, továbbá a hadműveleti napló november 5—7. bejegyzései.

⁷ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1027, л.л. 210—214.

⁸ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1027, л.л. 210—214.

⁹ Ганс Фриесснер: Т. м. 170. о.

elő a „Dél” hadseregcsoport arcvonalán. Északról bekerítéssel fenyegette Besenyszög—Abony észak körzetében védő IV. páncéloshadtest, valamint a 25. és 76. német gyalogoshadosztályok erőit.

A kialakult helyzet határozott intézkedésekre készítette a „Dél” hadseregcsoport törzsét. Utasította Fretter Pico tábornokot, a 6. Német Hadsereg parancsnokát¹⁰ a 46. hadsereg elvágására indított ellen-csapás — ez a támadó csoport november 8-ra Örkénynél délnyugat irányban átvágta Kecskemét—Budapestet összekötő műút vonalát — leállítására, a 24. páncélos-, majd ezt követően az 1. páncélosadosztályoknak Heves körzetébe való azonnali átdobására. Ezekkel az erőkkel Heves—Átány arcvonalról Pély—Kömlő irányú támadást terveztek végrehajtani. Ezzel az előretört szovjet csapatokat Tiszafüred—Tiszasüly vonalába akarták visszavetni.

A kiadott utasításokkal egyben Friessner arról is tájékoztatta Fretter Picót, hogy a szovjet főerők támadásának előkészületei cegléd—szolnoki arcvonalon „...befejezés felé közelednek”.¹¹ Ez azt is jelentette, hogy a szovjet erők támadásának előkészületeiről, amely Budapestnek északról történő megkerülésére irányult, az ellenség már november 8-án tudomást szerzett. Elhárítására tehát időben rendszabályokat foganatosíthatott.

November 4-e és 8-a között az ellenség elkeseredett ellenállása, a gyorsan mozgó seregtesteivel végrehajtott ellencsapásainak elhárítása, azok következményének felszámolása lelassította az új irányban támadásra készülő szovjet főerők összpontosításának ütemét. Ezért a front csapásmérő csoportosításának november 7-re tervezett támadást csak 11-én lehetett megindítani.

Ennek ellenére a 2. Ukrán Front parancsnoka a 27. és 53. hadseregekkel Polgár—Tiszasüly arcvonalról Miskolc—Gyöngyös irányban megindított támadással meghiúsította az ellenség ama szándékát, hogy páncélosadosztályaival elvágja a 46. hadsereget. Ugyanakkor arra kényszerítette, hogy onnan erőit visszavonva — mivel azokat a bekerítés veszélye fenyegette — azok egy részét az újonnan kibontakozó szovjet támadás elhárítására mozgassa át. Ezzel meggyöngült az ellenség Besenyszög—Hatvan irányt védő csoportosulása, mely egyben kedvező feltételeket teremtett a főcsapást mérő csoportosításnak éppen ebben az irányban készülő támadásához.

Malinovszkij marsall a november 8-án kialakult helyzet értékelése alapján arra az elhatározásra jutott, hogy folytatja a támadást Miskolc—Gyöngyös irányokban. Ezzel elszigeteli egymástól a „Dél” hadseregcsoport 6. és 8. Német Hadseregét. A siker kifejlesztésre itt alkalmazza Gorskov lovas-gépesített csoportját. Főerőivel Szolnok—Jászberény—Hatvan irányban mér csapást és kijut az ellenség budapesti csoportosításának északi szárnyára,¹² majd a támadás délirányú folytatásával, és ezzel egy időben a 46. hadsereg balszárny seregtesteinek Budapesttől délre a Dunán való átkelése és északnyugati irá-

¹⁰ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekercs I a. 4361/44. g. Kdos. I a. 5442/44. geh.; Ia. 5461/44. titkos sz. iratok.

¹¹ Уо.

¹² Архив МО. СССР. ф. 240, оп. 2779, л. 992, л. 151.

nyú támadásával elvágja visszavonulási útvonalait. Sikeres végrehajtására a 7. gárdahadsereg sávjában összpontosítja¹³ a 2. és 4. gárda gépesített hadtesteket és Plijev lovas-harcocsi csoportját (kb. 300 db harcocsi és rohamlöveg), valamint az 53. hadseregtől az 5. áttörő tüzerhadosztályt és a 30. páncéltörő tüzérandárt.

A frontparancsnok október 8-án utasította a 7. gárdahadsereg parancsnokát¹⁴ „... hogy Újszász—Cegléd arcvonalszakasz (a hadsereg jobbszárnyán) 1600 löveggel (a 45 mm-en aluliak kivételével) készüljön fel november 11-én, 20 perces tüzérségi előkészítés (0,3 lőszerjavadalmozás felhasználásával) utáni támadás végrehajtására. Az ellenség védelmének áttörését követően még aznap jusson ki Jászdózsá—Zsámbok—Dány terepszakaszra. Az áttörés gyors ütemű végrehajtásával teremtsen kedvező feltételeket a Plijev-csoport (23. harcocsi, a 4. és 6. gárda lovashadtestek),^{14/a} valamint a 2. és 4. gárda gépesített hadtestek ütközetbe vetéséhez.”¹⁵

Plijev tábornok azt az utasítást kapta, hogy november 11-én lépjen ütközetbe Jászapáti általános irányban és 12-én estére vegye birtokba Karácsond—Vámosgyörgye—Jászárokszállás—Nagyfüged körzeteket.

A 4. gárda gépesített hadtest az áttörésnek Jászberény irányába történő kimélyítésére és 11-én Hatvan körzetének birtokbavételére, a 2. gárda gépesített hadtest pedig Nagykáta irányában a siker kifejezésére, Zsámbok—Kóka—Szentlőrinc-káta terepszakasz elfoglalására kaptak utasítást. Malinovszkij marsall külön felhívta a gyorsan mozgó sereget parancsnokainak a figyelmét arra, hogy ütközetbe vetésük rendjét, erőik csoportosítását és idejét személyesen a helyszínen határozza meg.

A 7. gárdahadsereg szomszéd hadseregei egy-egy hadtest erővel a csatlakozó szárnyakon való támadásra kaptak feladatokat. A 46. hadsereg például jobbszárny hadtestével Dány—Isaszeg, Pécel—Rákosliget—Vecsés arcvonalra, balszárnyon a Solt—Budapest között a csepeli Dunaág elérésére kapott utasítást.

Az 5. légihadereg feladata az volt, hogy vadászadosztályaival biztosítsa a csapástmérő főerő összpontosítását. A támadás megindításakor bombázó hadosztályaival mérjen csapást az ellenség védelmére. Csatarepülő magasabbegységeivel pedig működjön együtt a gyorsan mozgó seregtestekkel.

¹³ Уо. оп. 2769, д. 180, л. 313.

¹⁴ Уо.

^{14/a} Plijev lovas-harcocsi csoportja (LHKCS) 1944. november 4-én 1. gárda LHKCS elnevezést kapta. (HK. 1965. 159. o.)

¹⁵ A 7. gárdahadsereg alárendeltségébe, annak balszárnyán támadó 7. román hadtest harcáról *Csima János* a Hadtörténelmi Közlemények 1965. 1. számában írt cikket. A szerző tanulmányának összeállításakor csak román archiv anyagra támaszkodott. A szovjet és német levéltári dokumentumok nem álltak rendelkezésre. Ennek következtében írásába több hiba került. Így például teljesen félrevezető a budapesti hadművelet kibontakozásakor kialakult hadászati hadművelettel foglalkozó része (38–39. o.). A támadó harc megvívását tárgyaló soraiból is az tűnik ki, hogy a szerző nem tisztázhatta kellően a hadtest támadási sávját. Ennek tudható be, hogy olyan sikereket is a hadtest javára írt, amelyet szomszédjai értek el. A német anyag ismerete nélkül a hadtest arcvonala előtt olyan ellenséges hadosztályokat is feltételez, amelyek ott sem voltak. Az események időpontjai vonatkozásában is 5–10 napos eltéréseket találunk. Az egyébként értékes tanulmány a 7. gárdahadsereg balszárnyán lejátszódott eseményekről — a szerző önhibáján kívül — nem nyújt valós képet. (Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 992, л.л. 322–324.)

A hadművelet fő feladatának megoldására hivatott szovjet erők támadó tevékenységének bemutatása előtt célszerű röviden áttekinteni a „Dél” hadseregcsoport parancsnokságának november 7—15. közötti helyzetértékeléseit és ezek alapján kiadott utasításait is.

A „Dél” hadseregcsoport törzsében ez idő alatt készült okmányokból¹⁶ kiderül, hogy Friessnerék a szovjet csapatok támadását alapvetően két irányban tétélezték fel.

Fő iránynak tartották Cegléd—Szolnok körzetéből Jászberény—Hatvan általános irányban készülöben levő támadást, amelynek célja feltételezésük szerint a budapesti csoportosításnak északkeletről való átkarolása lesz. Polgár—Ároktő arcvonalról már folyamatban levő támadás célját elsősorban a miskolc—gyöngyösi útvonal elvágásában, a Mátra és a Bükk hegységek elérésében vélték felismerni. November 8-án például azt is pontosan megállapították, hogy az első irányban támadásra készülő szovjet csapatok átcsoportosítása hamarosan befejeződik. A Miskolc—Eger irányú támadás ekkor már folyamatban volt.

Ezek szerint a német hadvezetés tökéletesen tisztázta Malinovszkij marsall elgondolását és tervezett, illetve már kibontakozóban levő csapásainak irányait. Elhárításukra — amint az események vizsgálatánál látni fogjuk — hatékony ellenrendszabályokat is foganatosított. A továbbiakban célszerű rámutatnunk arra is, miért volt annyira fontos a fasiszta hadvezetésnek ez a két irány, miért is folytak éppen ebben az irányokban elkeseredett küzdelmek?

Figyelmet érdemelnek a szovjet csapatok feltételezett fő erő kifejtése irányain keresztül a német—magyar viszony, a Szálasi-kormány és pártja szerepének, a magyar hadsereg harci szellemének megítélésével kapcsolatos német értékelések, ezek ugyanis jelentősen meghatározták az események további alakulását.

E napokban a magyar katonai és politikai vezetők többször kijelentették, hogy amennyiben Budapest elesik, Magyarország széthull, és akkor hadseregével már nem lehet számolni. A Szálasi-kormányról Friessnernek az volt a véleménye, hogy az „...nem képes befolyást gyakorolni Magyarország megmaradt részén lakó népre”. A nyilas-keresztes párt tagjait, akikre a hadseregcsoport támaszkodhatott, „Magyarország labilis elemeinek”¹⁷ tartotta. Nap mint nap meggyőződhettek arról is, hogy a német parancsnokság alárendeltségébe erőszakkal utalt magyar alakulatok megelégték a háborút, harcértékük egyre csökken, mégis mindent elkövettek szétesésének megakadályozására.

Ennek az a magyarázata, hogy az ellenség hadseregcsoportjának állománya mind élőerő, mind harci technika tekintetében az addigi harcokban nagyon megfogyatkozott. Ehhez hasonlóan állt az egész fasiszta hadigépezet is. Friessner veszteségei pótlására felterjesztett

¹⁶ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekeres 1944. november 7-én készült 15757. sz. akta anyaga; Ia. 4361/44. g. Kdos. sz. irat.

¹⁷ Uo. Ia. 2150/44. sz. titkos és Ia. 4368/44. g. Kdos. sz. iratok.

kérelmére hadszintere miatt kapott általában elutasító válaszokat.¹⁸ Az arcvonal megtartását elrendelő OKH-utasítások pedig egymást követték. Ezek a „Dél” hadseregcsoport parancsnokságát arra kényszerítették — bár azelőtt többször éltek javaslattal az OKH felé a magyar alakulatoknak az arcvonalból történő kivonására —, hogy mindent megtegyenek a magyar erők megtartására, harci szellemük növelésére. De ehhez a fővárosnak mindenáron való megtartására, illetve a szovjet csapatok támadásának megállítására volt szükség.

A harci technika terén is nehéz helyzetbe került hadseregcsoport amellett, hogy mindent elkövetett a zsákmányolt fegyverek felhasználására, nagy gondot fordított a saját megrongálódott páncélosok, repülőgépek, lövegek és gépkocsik megjavítására. A budapesti irány fontosságát többek között jelentős mértékben ez növelte. A fővárosban voltak ugyanis a hadseregcsoport harcokcsi, repülőgép és más harci technikai nagyjavító műhelyei. Ezek megtartásával igyekezett katasztrófális helyzetén javítani.¹⁹

A miskolci irány megtartásának is megvolt a maga hadműveleti jelentősége. Szovjet és német forrásanyagokból ugyanis egyaránt kitűnik, hogy 1944. szeptember közepétől a „Dél” hadseregcsoport a tüzéségi lövedékekhez, aknákhöz, különböző gránátokhoz és lőszerkekhöz szükséges lőport a miskolci gyárból pótolta. Addig ezt a töltetfajtát Németországból szállították. Az angol és amerikai légierőnek a német szállítási főútvonalak ellen folytatott „Clarion” (Harsona) hadművelete akadályozta a lőszer szállítást. A fasiszták ezért kezdték el Miskolcon nagyűrméretű lövegekhez szükséges töltetek gyártását. Ezek szerint Miskolc elvesztése azt jelentette volna, hogy a „Dél” hadseregcsoport az említett töltetfajta hiánya miatt katasztrófális helyzetbe jut.

Friessnernek e két irány értékeléséből és a magyarokkal kapcsolatos problémák tisztázásából kitűnik, hogy — október vége és november elejéhez hasonlóan — a „Dél” hadseregcsoport feladatát Budapestnek mindenáron való megtartásában jelölte meg, ennek rendelte alá seregeinek minden tevékenységét. Sereg(test)cs csoport-parancsnokainak^{20/a} ezekben a napokban a következő utasításokat adta: „... a magyar alakulatokat sokkal jobban be kell osztani a német magasabbegységekbe, mint ez ideig történt... nincs helye kíméletnek... kövesse el mindent a harcértékük növelése érdekében. Aki a harcban gyávan viselkedik, legyen az német, vagy magyar — rendfokozat és beosztásra való tekintet nélkül — eljátszotta életét... rögtönítélő bíróság elé kell állítani.”²¹

¹⁸ Uo. KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekerés 1944. november 13-án Guderian és Friessner közti telefonbeszélgetést tartalmazó irat.

¹⁹ Uo. Grolman jelentése az OKH-ra 1944. 10. 28. 12,45-kor.

²⁰ P. Я. Машиновский: Будапешт—Вена—Прага. Москва, Изд. «Наука», 1965, стр. 88.

Ezzel kapcsolatban Friessner idézett művének 176. oldalán azt írja, hogy amikor kétezer miskolci lőszergyári munkás sztrájkba lépett „... az eddigi nehézségeinkhez egy újabb olyan csatlakozott, amivel ez ideig egyáltalán nem számoltunk”.

^{20/a} A HK. 1969. 4. számában megjelent tanulmányomban a „Dél” hadseregcsoportot képező Wöhler (1. Magyar és 8. Német Hadsereg) és a Fretter Pico (2., 3. Magyar és 6. Német Hadsereg) csoport, illetve sereg(test)cs csoport helyett tévesen hadseregcsoport megnevezést használtam.

²¹ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekerés 4414/44. g. Kdos. sz. irat.

Ettől kezdve a német hadseregcsoport-parancsnokok az eddig még „magyar” állományú hadosztályokat is jobban felosztották és fokozottabb mértékben beosztották a német magasabbegységekbe, harci szellemük növelése és az átállások megakadályozása érdekében.

A „Dél” hadseregcsoport parancsnokának november 8-i elhatározása a következő volt: „... a hadseregcsoport fő feladata — összefüggő arcvonal megtartására törekedve — megakadályozni az ellenség előretörését Budapest—Hatvan—Miskolc irányokban. Ezt a gyalogság szívós, végsőig kitartó védelmének a páncélos kötelékek támadó jellegű tevékenységével összehangolva kell megoldani...”²²

Amennyiben a hadművelet alatt felismernek egy ellenséges támadó súlypontot, azonnal a kevésbé veszélyeztetett arcvonalszakaszról kíméletlenül, mégpedig időben, erőket kell átcsoportosítani és menetből indított ellenlökésekkel visszavetni a támadót.”²²

Utasította Fretter Pico tábornokot arra, hogy Heves körzetében a lehető legerősebb páncéloshadosztályokból képezzen olyan beavatkozó tartalékot, amellyel a támadó ellenségnek a lehető legnagyobb veszteséget okoznak.

A „Dél” hadseregcsoport parancsnokságának helyzetértékelését és ez alapján foganatosított rendszabályokat mérlegelve azt látjuk, hogy azok a szovjet elgondolás és fő erő kifejtés tervezett irányainak ismeretén alapultak. Ezért azok meghiúsítását tűzhatték célul.

Mindez arról tanúskodik, hogy Malinovszkij marsall törzse vagy nem foganatosított kellő mérvű álcázási rendszabályokat az új támadó csoportosítás létrehozás idejére, vagy ha igen, akkor a seregtest-parancsnokok nem tettek meg mindent azok szigorú betartására. Az is valószínű, hogy ebben nagy szerepet játszott a front — kis mélységű — egylépcsős hadműveleti felépítése, mely nehezítette az új irányban szükséges erők és eszközök rejtett arcvonal menti átcsoportosítását.

Tény az, hogy a 2. Ukrán Front törzse az ellenség budapesti csoportosításának északkeletről történő átkarolására hivatott csapás előkészítésénél nem tudott olyan körülményeket kialakítani, melyek biztosították volna az elgondolás végrehajtását. Emiatt a front főcsapást mérő csoportosításának támadása a budapesti hadművelet második szakaszában rendkívül sajátos módon alakult. Ez megnyilvánult a támadás alacsony ütemében, amely végül a front csapatai előretörésének leállításához vezetett — még a kitűzött feladatok teljesítése előtt.

A küzdelemnek ezt a szakaszát Friessner visszaemlékezésében nagyon találóan a következőképpen jellemzi: „... minden nap egyre rosszabbodó időjárási viszonyok közepette hatalmas ütközet sorozatból állt..., amelyben... a harctevékenységek mozgó védelem jelleget öltöttek, vagyis a küzdelemnek olyan formájához vezettek, amelyhez csapataink kiválóan értettek — ugyanakkor hozzáfűzi azt is, hogy —, ez a küzdelmi forma a fele kerői jelentős részének kimerüléséhez vezetett”²³

²² Уо. Іа. 4361/44. г. Кдос. sz. irat.

²³ Ганс Фриснер: І. м. 172., 174., 178. о.

A hadművelet második szakaszának megvívása (1944. november 11—26.)

A front csapásmérő csoportosításának támadása Cegléd—Szolnok körzetéből Hatvan irányában Budapestnek északról történő megkerülésére november 11-én 08,50-kor kezdődött. A 7. gárdahadsereg csapatai, Plijev lovas-gépesített csoportja, a 2. és 4. gárda gépesített hadtestek 20 perces tüzérségi és légi előkészítés után még aznap 20 km-es arcvonalon áttörték az ellenség védelmét. Ez alatt 5—12 km mélységű sikert értek el.²⁴ Malinovszkij marsall törzsében az elért eredmények mérlegelése alapján az a vélemény alakult ki, hogy ez alkalommal a csapásmérő csoportosítás gyors ütemben kijut az ellenség budapesti csoportosításának hátába, és teljesíti a kitűzött feladatokat.

A következő napok eseményei azonban egészen másképpen alakultak. Az ellenség ellenállása minden várakozást felülmúlt. A hadművelet első napján Ceglédbercel—Tápiógyörgye vonalában kiépített állásaikból kiszorított 23. páncélos-, a 4. SS páncélgránátos hadosztályok már 11-én este felkészültek a támadás elhárítására. Az egymást követő ellenlökések és ellencsapások hatására a csapásmérő csoportosítás előremozgási üteme egyre csökkent. Egyelőre azonban megfeszített küzdelmek árán november 13-ra megtörték a 46. gyalogos és a 4. SS páncélgránátos hadosztályok ellenállását és kijutottak Tápiószentmárton-dél körzetébe. Megtisztították a fasisztáktól Tápiószele, Tápiógyörgye, Jászladány lakott helységeket.

Bár a Plijev-csoport, valamint a 4. gárda gépesített hadtest dandárainak Tápiószentmárton irányában folytatott támadása lassú ütemben bontakozott ki, mégis észak felől átkarolással fenyegette az ellenség LVII. páncéloshadtestét. Fretter Pico ezt a veszélyt időben felismerte. Újabb délirányú ellenlökések végrehajtására utasította a 4. SS páncélgránátos és a 46. gyalogoshadosztályait. Az XVII. páncéloshadtest 23. páncéloshadosztály parancsnokának azt az utasítást adta, hogy Jászberény körzetébe vonuljon vissza, ezzel akarta megmenteni a bekerítéstől.

Ugyanakkor Pilis—Albertírfa körzetéből november 12—13-án az 1. páncéloshadosztályt Heves körzetébe, Gyöngyös területéről, a 2. magyar páncéloshadosztályt pedig ettől délre Pély—Kisköre területére, a 24. páncéloshadosztályt Kömlő—Poroszló körzetébe csoportosította át.²⁵

Az ellenség, amint látjuk, ez idő alatt jelentős átcsoportosításokat hajtott végre. Erre időben felkészülhetett, mivel már november 8-án tudomást szerzett Malinovszkij marsall elgondolásáról, meg is győződhetett ennek valóságáról november 11-én a támadás megindításakor. Ez lehetőséget nyújtott számára ahhoz, hogy egyik ellenlökést a másik után hajtsa végre.

A következő napokban az ellenség ellenállásának fokozódásában nagy szerepet játszott az is, hogy Fretter Pico erőinek Ceglédbercel—

²⁵ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Súd. Prúfnr. 1146/44. sz. irat.

Abony—Tiszaroff arcvonalszakaszról Gomba—Nagykátá—Jászladány vonalra való visszavonásával lerövidült védelmi arcvonala. Tömörült ezzel csapatainak harcrendje és ennek arányában fokozódott ellenállóképessége. Többek között ezért tudott a Plijev-csoport ellen Jászladány—Jászladánygyörgye—Jászkisér—Jákóhalma—Jászapáti körzetekben; a 4. gárda gépesített hadtest ellen Tápiógyörgye—Jászberény—Nagykálló; a 2. gépesített hadtest dandáraival szemben Farnos—Nagykálló—Szentmártonkátá—Tóalmás irányokban védekezni.²⁶

Ezekben a napokban különösen nehéz harcokra került sor Jászberény birtokba vételéért, ahol a 7. gárdahadsereg 27. lövész- és 4. gárda gépesített hadtest magasabbegységei²⁷ három napon keresztül egyik rohamot a másik után indították, míg végül 15-én sikerült bekeríteniük és még aznap megsemmisíteniük a várost védő ellenséges csoportosítást. A hadsereg balszárnyán támadó 7. román hadtest a 2. gárda gépesített hadtest dandáraival együttműködve, a „Feldherrnhalle” páncélgránátos és 23. páncéloshadosztályok sorozatos ellenlökéseit elhárítva, lassú ütemben törtek előre. Megközelítették Dány—Zsámbok községeket, felszabadították Tápiósápot.

A 7. gárdahadsereg magasabbegységei a gyorsan mozgó seregtestekkel együttműködésben nehéz harcok árán november 15—16-ra²⁸ körülbelül 60 km mélységű sikert értek el, és Jászárokszállás—Tóalmás—észak—Dány—dél—Pusztamonostor—Tápiósáp—Gyömrő általános vonalában vívták harcukat.

A Plijev-csoport Jászapáti felszabadítása után Gyöngyös felé folytatta támadását, de már az 53. hadsereg sávjában. Az ellenség 24. páncélos-, a 8. vadászhadosztály és a 25. magyar gyalogoshadosztályok maradványaival Tarnaméra községből délkelet irányba több ellenlökést hajtott végre. Mindenáron vissza akarta foglalni az 53. hadsereg csapatai által már birtokba vett Heves városát. Plijev tábornok csoportja az 53. hadsereg 49. lövészhadtestével együttműködve elhárította az ellenség rohamait és megtartotta a várost. Majd terepszakaszról terepszakaszra fokozatosan megtörték az ellenség ellenállását és lassú ütemben nyomultak előre. A hadsereg 57. lövészhadteste Mezőtárkány—Besenyőtelek vonalát érte el. A hadsereg csapatai ezzel mintegy 10—40 km-t törtek előre.

Erre az időre a 27. hadsereg magasabbegységei a Gorskov-csoporttal átvágták a budapest—miskolci vasútvonalat Csincse tanyánál, Mezőkövesdnél és Emődnél. A jobbszárnyon támadó 40. hadsereg sávjában elkeseredett harcok folytak a Tisza nyugati partján foglalt híd-fők kiszélesítéséért.

Amint látjuk, ez idő alatt a front csapatai jelentős veszteséget okoztak az ellenségnek. November 12-re kitűzött feladatokat azonban még

²⁶ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, л. 1027, лн-лн. 232—245.

²⁷ Tóth Sándor: A szovjet hadsereg felszabadító harcai Magyarországon c. könyvének 135. oldalán azt állítja, hogy Jászberényt a Plijev-csoport szabadította fel. A csoport támadási sávjából a jelzett város kiesett. Ezért a város felszabadulásáért vívott harcokban nem vett részt. (Lásd: Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, л. 1027, л-л. 230245.)

²⁸ A felek nov. 15—16-i helyzetét lásd: Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, л. 1027, л-л. 249—254; HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd, 1252. sz. tekeres hadműveleti napló november 15—16-i bejegyzéseit és Frünfnr. 1161/44. sz. hadműveleti térkép.

15-re sem oldották meg. A front törzsét rendkívül izgatta a harcok elhúzódása és a támadás lassú ütemű alakulása. S közben arra gondoltak, hogy ennek az az oka, hogy az ellenség időben tudomást szerzett elgondolásukról.

A front vezető apparátusának ez a feltételezése helyes volt. A támadó hadművelet lassú ütemű alakulásában ezenkívül döntő szerepet játszott az is, hogy a gyorsan mozgó seregtestparancsnokok nem törekedtek gyors ütemű előretörésre. Nem adtak ezért a támadásnak lökő erejükkel nagy lendületet. Inkább a lövész erőkkel egyvonalban lassú ütemben támadtak. Ezzel lehetőséget nyújtottak az ellenségnek manőverek végrehajtására, átmozgatott erőkkel újabb és újabb ellenállás kifejtésére.

Gyakran előfordult az is, hogy a hadosztály- és hadtestparancsnokok megfélemltek a szárnyak biztosításáról. Az ellenség így bejuthatott a hátukba. Az egylépcsős hadművelati felépítésben támadó seregtestek ezek felszámolására tartalékokkal, második lépcsőkkel nem rendelkeztek. Ez a feladat is az első lépcsőkre hárult. Ehhez viszont a támadást gyakran le kellett állítaniuk.

Ezek szerint a front csapatai a hadművelet első öt napja alatt a kitűzött feladatokat nem oldották meg. Ebben szerepet játszottak az előbb említett hiányosságok, de ezen túlmenően az is, hogy a front vezetője a hadművelet kezdetére nem tudta megteremteni a sikeres támadás előfeltételeit. Ezért az ellenség szándéka is érvényesülhetett.

A szovjet főparancsnokság a 2. Ukrán Front arcvonalán kialakult körülmények értékelésekor tisztázta, hogy Magyarországnak a háborúból való kiléptetése már csakis katonai erővel lehetséges, s az előzőekben vélt politikai fordulatról már szó sem lehet. Ugyanakkor azt is világosan látta, hogy a 2. Ukrán Front lehetőségei mindinkább csökkennek, s hogy Budapest bevétele, illetve Magyarország felszabadítása már felülmúlja a front lehetőségeit. Ezzel bizonyára elismerte a front parancsnokának már a debreceni hadművelet végén tett ama jelentéseit, amelyekben a csapatai legyengült állapotáról számolt be, több esetben erősítést kért még annak idején, de a támadás leállítására is tett javaslatot.

Ezenkívül azt is, hogy Budapest birtokba vételére, Magyarország felszabadítására meg kell gyorsítani a 3. Ukrán Front seregtesteinek Jugoszláviából északnyugat irányú előrenyomulását.

A kialakult helyzetnek illetően való értékelése után utasította Tolbuhin marsallt, a 3. Ukrán Front parancsnokát arra, hogy csapatait Jugoszláviából gyors ütemben csoportosítsa át és a Dunán Bajától délre keljen át a Dunántúlra. A támadását északnyugat irányban gyors ütemben folytassa.

1944. november 14-én kelt 220264. sz. direktívájában értesítette Malinovszkij marsallt arról, hogy megerősítésére, illetve veszteségei pótlására 40 000 főt és 200 db harckocsit kiutalt. Ugyanakkor utasította arra is, hogy a nagy veszteséget szenvedett Gorskov-csoportot legkésőbb november 27-én bocsássa a 3. Ukrán Front rendelkezésére.²⁹

²⁹ Архив Мо. СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1197, л. л. 5—6.

A 2. Ukrán Front parancsnoka megállapította, hogy a november 8-án hozott elhatározása alapján kitűzött feladatokat csapatai nem teljesítették. Az események lassú ütemű alakulásának okait vizsgálva tisztázta azt is, hogy a front fő erő kifejtését továbbra is az ellenség budapesti csoportosításának északnyugatról való átkarolására kell összpontosítania. Ezért november 8-án hozott elhatározásán nem változtatott.

Úgy döntött, hogy a támadás folytatása alatt a főparancsnokság által kiutalt erőkkel és eszközökkel feltölti seregtesteit. A hadseregek és gyorsan mozgó seregtestek támadását meggyorsítja. Szigorú rendszabályokat hozott a vezetés és a harctevékenységek megvívása terén észlelt hiányosságok kiküszöbölésére.³⁰ Ezekkel az erőfeszítésekkel igyekezett megfosztani az ellenséget annak lehetőségétől, hogy összefüggő védelmet létesítsen.

Döntésének megfelelően november 15-én utasította addig tartalékát képező 6. gárda harcoksihadsereg parancsnokát Szolnok—Abony—Cegléd irányú menet végrehajtására és erőivel november 18-án Nagykáta—Tápióbicske—Tápiószéle körzetben való összpontosításra.³¹ Tájékoztatta Kravcsenko tábornokot arról is, hogy a kijelölt körletben megerősítésére 200 db harcoksiit kap. Ezt követően készüljön fel hadseregével a 7. gárdahadsereg sávjában siker kifejlesztésével kapcsolatos feladatok megoldására.

Ugyanezen a napon valamennyi seregtest parancsnokának az alábbi utasításokat adta:

„A támadás ütemének meggyorsításával november 19-re a 7. gárdahadsereg jusson ki Szécsény—Balassagyarmat—Surány, az 53. hadsereg Kisterenye—Pétervására—Pásztó, a 46. hadsereg Gödöllő—Mogyoród—Rákosszentmihály—Kispest—Dunaharaszti terepszakasgra, a 27. hadsereg vegye birtokba Miskolcot és jusson ki Szuhakálló—Bátor, a 40. hadsereg Vámosújfalú—Boldva arcvonalszakaszra. Erre az időre a 4. gépesített hadtest vegye birtokba Vadkert—Rétság—Romhány, a 2. gárda gépesített hadtest Örszentmiklós—Szada—Csomád, a Plijev-csoport pedig Gyöngyös körzetét.”³²

A frontparancsnok utasításaiból kitűnik, hogy csapataival november 19-re birtokba akarta venni a Mátra—Bükk—Naszály hegyvonulatot, ezt követően a 6. gárda harcoksihadsereg ütközetbe vetésével pedig csapást kívánt mérni nyugat, majd délnyugat irányában azzal a céllal, hogy átkarolja a zellenség budapesti csoportosítását északról.

A front csapatai a kapott utasításoknak megfelelően a rendkívüli esős időjárás ellenére — igaz, hogy csak utak mentén — folytatták a támadást. Az ellenség ellenállása azonban a Mátra, a Bükk előhegyeinél, Hatvan—Aszód—Gyömrő vonalában, főleg az utak megtartására tovább erősödött. Egy-két gyalogoszázlój 10—20 harcoksiival támogatva végrehajtott ellenlökések, s páncélosadosztályaival indított ellencsapások miatt a támadás üteme továbbra sem javult. Sőt, az el-

30 Uo. a. 992, a-a. 139—161.

31 Uo. op. 2769, a. 180, a. 333, továbbá φ. 339, op 5579, a. 58, a-a. 107—109.

32 Uo. op. 2769, a. 180, a-a. 334—336.

lenség a Plijev-csoportot Gyöngyös alatt, a 2. gépesített hadtestet Zsámbok—Valkó terepszakasgról november 15—16-án visszavetette.

A támadás lassú ütemű alakulása ellenére a „Dél” hadseregcsoport hadműveleti naplójának november 15—17-i bejegyzéseiből³³ arról szerzünk tudomást, hogy a szovjet csapatok erőteljes rohamait már csak rövid ideig tudják feltartóztatni. Súlyosnak ítélték meg az elszenvedett veszteségeket. A hadtestparancsnokok jelentéseiből értesültek arról, hogy a zászlóaljok létszáma 100—200 főre csökkent. A 13. és 24. páncéloshadosztály parancsnokai 10—15 üzemképes harcokosi meglétéről számoltak be előljáróiknak.

A szovjet csapatok egyre nehezedő nyomása és a nagy veszteségek arra készítették Friessner törzsét, hogy november 16-án elrendelje csapatainak a „Karola I.” védelmi vonalra való visszavonását.³⁴ A hadseregcsoport parancsnoksága ennek elrendelésekor mégis abban reménykedett, hogy ezen a védelmi vonalon megállítja a szovjet csapatok előretörését. Ezzel egyidejűleg jelentős átcsoportosításokat, átalárendeléseket hajt végre.

Friessner idézett művének 175. oldalán, mint azelőtt többször, e kérdés megítélésében sem tudott az objektivitás talaján maradni. Fejtegetéseivel azt akarja bizonygatni, hogy Hitler alkalmatlannak minősült az arcvonalon kialakult helyzet megértésére. Ezért a címére felterjesztett arcvonal megrövidítésére vonatkozó javaslatot elutasította. Pedig a kialakult helyzet logikusan az arcvonal hátravonását követelte. Szerinte, amennyiben a politikai vezetés nem korlátozza hadvezéri szabadságában és csapatait időben visszavonhatja, meg tudta volna állítani a szovjet csapatok támadását ezen a vonalon. Mivel ehhez időben hozzájárulást nem kapott, ezért magának kellett döntenie e vonal elfoglalását illetően.

Friessner itt céltudatosan — hogy mentse önmagát a védelmi vonal elvesztéséért járó felelősség alól, és azt a politikai vezetés nyakába varrja — megfelelkezik a „Karola I.” védelmi vonal kiépítésére október végén készített tervéről. Ezt jóváhagyásra az OKW és OKH-ra felterjesztette. Ezt nem azért tette, hogy előljárói ezzel rendelkezzenek, hanem azért, hogy szükség esetén csapatainak a védelem mélységében kiépített állás álljon rendelkezésre. Állításának valótlanságát bizonyítják törzsének iratanyagában található feljegyzések is. 1944. november 13-án 21,25-kor Friessner és Guderian között lefolyt telefonbeszélgetést tartalmazó irat szerint Friessner azt jelenti Guderian-nak, hogy „az arcvonal ívének a Wöhler-hadseregcsoport északi szárnyának visszavonulása (a „Karola I.” vonalra — Kiemelés tőlem: Sz. B.) — még nem ajánlatos”. Ez az idézet is azt bizonyítja, hogy mivel 13-án az arcvonal visszavonását még korainak tartotta, ezért nem is kért engedélyt erre előljárójától. Visszaemlékezésében azt állítja, hogy 16-án magának kellett döntenie ebben a kérdésben.

Ezután tehát megállapítható, azért, hogy csapatai későn értek a

³³ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekerics hadműveleti napló november 16-i bejegyzései, továbbá a hadseregcsoport helyzetét lásd Prüfnr. 1161/44. sz. hadműveleti térképen.

³⁴ Uo.

„Karola I.” vonalba, a felelősség nem a felső vezetést, hanem Friessnert terheli, mert nem úgy irányította csapatai tevékenységét, hogy azok megfelelő ütemben azt megszállják.

A „Karola I.” védelmi vonal kiépítéséhez az ellenség már a Tiszáért vívott harcok idején hozzákezdett. Általánosságban Kassa—Hidasnémeti—Szikszó—Miskolc—Mezőkövesd—Karácsond—Hatvan—Dány vonalában épült. Mivel a szovjet csapatok fő erő kifejtése Hatvan és Aszód közötti szakaszon, továbbá a Mátra és a Bükk közti átjárón való átjutás és Miskolc elérésére irányult, Friessnerék ezeknek az irányoknak a megtartására építették sürgős ütemben védelmüket.³⁵ Fontosabb terepszakaszokon ez a védelmi vonal egy-egy harcárokból, előtte aknamezőkből, de leginkább lövészgödörökből állt.

E védelmi vonal megtartását illetően a hadsereg fő törekvése az volt, hogy időt nyerjen a nagy veszteségeket szenvedett egységek feltöltésére, soraik rendezésére, megfelelő átcsoportosítások végrehajtására és végül védelmi állásaik további tökéletesítésére.

Az ellenséget elkeseredett ellenállás kifejtésére ezen az arcvonal szakaszon az is kényszerítette, hogy a hatvan—miskolci vasútvonal szakaszon részben vagonokban, részben raktárakban a harc folytatásához fontos anyagi tartalékaik voltak.³⁶ Ezek kirakásához is időt akartak biztosítani.

November 16—25 között ezen az arcvonalon újabb véres összecsapásokra került sor. Az ellenség mindent elkövetett, hogy védelmét a budapest—miskolci vasútvonal mentén stabilizálja. Ezért, ahogy a front csapatai ehhez a vonalhoz közeledtek, annak arányában fokozódott aktivitásuk. Tevékenységüket főleg az arcvonal középső szakaszán elősegítette a Mátra és a Bükk hegyes vidéke.

Figyelemre méltóak a front csapásmérő csoportosításának ez idő alatt vívott küzdelmei. Plijev lovas-harckocsi csoportja (23. harckocsi-, a 4. és 6. gárda lovashadtestek) a 49. lövészhadtest erőivel együttműködve folytatta Gyöngyös irányú előretörését. Az ellenség november 16—17-én Jászárokszállás—Visznek arcvonalszakaszán mindkét szárnya ellen az 1. páncélos-, a 76. gyaloghadosztályával, a 2. magyar páncélos hadosztály egy részével, valamint a 25. gyaloghadosztály maradványaival végrehajtott ellencsapásokkal megállásra kényszerítették. A csoport helyből vezetett tüzellel hátrította el az ellenség rohamait. Majd, amikor megtört az ellenség ellenállása, folytatta támadását és november 17—18-án nehéz harcok árán felszabadította Gyöngyöst.³⁷

Hasonló nehéz harcot vívtak a 2. gépesített hadtest dandárai is a 30. lövész-, a 7. Román Hadsereg közvetlen hadtestekkel együttmű-

³⁵ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1798, л-л. 1—151.

³⁶ Уо. továbbá Р. Я. Малиновский: I. м. 85. о., valamint Ганс Фриеснер: I. м. 174. о.

³⁷ Архив МО СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 1027, л-л. 249—264;

HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tükercs, hadműveleti napló november 16—18-i bejegyzései. — *Tóth Sándor* idézett művének 135. oldalán Gyöngyös felszabadításával kapcsolatos fejtegetéseiben — bár szovjet levéltári anyagokra hivatkozik — azt állítja, hogy a Plijev-csoport november 19-én több irányból behatolt a városba és még aznap felszabadította. A valóságban a vérost 18-án szabadították fel.

ködvé Zsámbok—Valkó—Dány arcvonalszakaszon. Az ellenség a „Feldherrnhalle” páncélgránátos, a 46. gyalogos-, valamint az újonnan felállított 12. magyar gyalogoshadosztályokkal mindkét szárnya ellen végrehajtott ellencsapásokkal megállásra kényszerítette. Az előbbi szovjet erők az ellenség megismételt heves rohamait több napon keresztül feltartóztatták. A gépesített hadtest és a 6. román lovashadosztításának megfelelően Hatvan irányában folytatta előnyomulását. A 4. gárda gépesített hadtest Jászberény felszabadítása után november 16—17-én felzárkózott Hatvan keleti és délkeleti peremére.

A hadművelet e szakaszában tanulságos Sumilov vezérezredesnek, a 7. gárdahadsereg parancsnokának elhatározása Hatvan birtokba vételére, továbbá ennek érdekében seregtesteivel nagyszerűen végrehajtott manőverei.

November 16-án úgy ítélte meg a helyzetet, hogy Hatvan birtokba vétele meghaladja a 4. gárda gépesített és a 27. lövészhadtestek lehetőségeit. Úgy döntött, hogy Zsámbok—Valkó arcvonalszakasról — mivel az ellenség ott is erős ellenállást fejtett ki — átmanőverezteti a 2. gárda gépesített hadtest erőit és a 30. lövészhadtest zömét Tura-kelet térségébe. Ezt követően a 4. gárda gépesített hadtesttel keletről megkerüli a várost és északkeletről mér csapást az ellenség hátába. A 2. gépesített hadtesttel megtöri az ellenség ellenállását Hatvan—Tura között, majd északnyugatról átkarolja a várost védő csoportosítást. A lövész erőkkel ezzel egy időben délnyugat irányban támadja az ellenség LVII. páncéloshadtest várost védő csoportját.

A hadseregpáncsnok helyzetmegítélését és az ésszerű elhatározását az események igazolták. A 4. gárda gépesített hadtest támadása ugyanis Hatvan délkelet térségében az ellenség határozott ellenlékéseiben november 18-án el is akadt. A kiadott utasításoknak megfelelően november 22-re beérkeztek a 2. gépesített hadtest dandárai és a 30. lövészhadtest erői. Tevékenységük összehangolása után a 4. gárda gépesített hadtest keletről, a 2. gépesített hadtest nyugatról észak irányban, a lövész erők délről mért egyidejű csapásával 25-én átkarolták az ellenség Hatvant védő csoportosítását, birtokba vették a Zagyva-hídat, vagyis elvágták visszavonulási útvonalait. November 26-án megtörték a városban rekedt ellenséges csoport ellenállását és még aznap felszabadították Hatvant.³⁸

Gorskov lovas gépesített csoportja (7. gárda gépesített és 5. gárda lovashadtest) Polgár—Miskolc irányában lassú ütemben nehéz harcok árán mozgott előre, jelentéktelen sikert ért el. Nagy veszteségei miatt nem képviselt komoly ütőerőt. Ezért a kitűzött feladatának teljesítése

³⁸ Архив МО. СССР. ф. 240, оп. 2779, л. 1027. А-А. 294—297, —
Tóth Sándor idézeti könyvének 135. oldalán Hatvan felszabadításával kapcsolatban azt írja, hogy „a 7. gárdahadsereg főerői együttműködve a 6. gárda harcokcsihadsereg magasabb egységeivel, Hatvan alatt megtörték a szívósan védekező ellenség ellenállását, majd november 25-én behatoltak a városba, és . . . 26-án felszabadították a várost.” A 6. gárda harcokcsihadsereg november hónapban nem vett részt a hadműveletben. Október második felétől december 5-ig feltöltés alatt a front tartalékát képezte. (Lásd Архив МО СССР, ф. 339, оп. 5179, Уо. л. 58, л. 102/1944. 10. 26; А-А. 152—165 — hadseregpáncsnokának elgondolása a támadásra 1944. november 28.)

előtt november 20—21-én arcvonalszakaszát átvette a 27. hadsereg. A csoport a 3. Ukrán Front alárendeltségébe került.³⁹

Ez idő alatt a front seregtestei alapvetően Ricsa—Cigánd—Kenéz—Taktaharkány—Gesztely—Miskolc-dél—Sály—Eger-dél—Gyöngyös—Heréd—Hatvan—Aszód-dél—Vecsés—Rákóczipiget—Dunaharaszti—Dömsöd vonalát érték el. Itt az ellenség előre kiépített állásokban megkapaszkodott és elkeseredetten védekezett. A szovjet és román csapatok többször megismételt rohamai — a megfeszített erőkifejtés ellenére sem vezettek döntő eredményhez. Az ellenség rendkívül heves és gyakori ellenlökésekkel és a vártnál jóval nagyobb ellenállással megtartotta állásait.

A front parancsnoka a kisegítő irányban támadó 40., 27. hadseregek seregtestjeinek lassú ütemű előremozgását és az általuk elszenvedett veszteségeket mérlegelve, már november 18—24-e között arra az elhatározásra jutott, hogy a támadási ütem meggyorsítására menet közben változtat a hadseregek addigi csoportosításán. Pótolja azok veszteségeit és ellátja anyagiakkal.

Utastotta⁴⁰ a 40. hadsereg parancsnokát arra, hogy „... a román hadsereg négy gyalogos, az 50. lövészhadtest három lövészadosztályával november 25-én törje át az ellenség védelmét Bodrogszegi—Gesztely arcvonalszakaszon. Tiszadada—Sajószentpéter irányában mérjen csapást és november 30-ra érje el Cekeháza—Vámosújfalú terepszakaszát. Az 51. lövészhadtestét (két lövészadosztály) 26-án adja át a 27. hadseregnek.”

A 27. hadsereg parancsnokának azt az utasítást adta, hogy „... az 51. lövészhadtest erőit is beleszámítva, legalább öt lövészadosztállyal november 29-én újítsa fel a támadást. Törje át az ellenség védelmét Onga—Miskolc arcvonalszakaszon. Karolja át az ellenség Miskolcot védő csoportosítását délkeletről. November 30-án vegye birtokba a várost és érje el Boldva—Alacska—Varbó általános vonalát.”

Malinovszkij marsall november 20—21-én a főparancsnokság november 14-i direktívájában rögzítetteknek megfelelően utasításokat adott a Gorskov-csoportnak a harcból való kivonására és Füzesabony—Heves—Cegléd—Kecskemét—Kiskőrös útvonalon menet végrehajtására.⁴¹

A front jobbszárnyán kisegítő szerepet játszó 40. és 27. hadseregek a kapott utasításoknak megfelelő átcsoportosítások végrehajtása és a támadás felújítása érdekében végzett előkészületek idején egészen november 29-ig csupán harcászati méretű sikereket értek el. Alapjában véve leálltak.

A front fő feladatának megoldására hivatott 7. gárda-, az 53. és a 46. hadseregek arcvonalán kialakult körülmények azonban már arra kényszerítették Malinovszkij marsallt, hogy november 25-én a főparancsnokság engedélyét kérje a támadás leállítására.

³⁹ Архив МО. СССР. ф. 20, оп. 2779, л. 1027, л.-л. 264—272.

⁴⁰ Архив МО. СССР. ф. 240, оп. 2769, л. 180, л.-л. 337—339; 342—344; 346—347; 349—351.

⁴¹ Уо. л.-л. 338—339; 342.

A front parancsnokát erre az elhatározásra nem az általános erő- és eszközviszonyok megváltozásai kényszerítették. Erről szó sincs. Tudatában volt annak, hogy csapatai fölényben vannak és hogy a főparancsnokság tartalékai hamarosan beérkeznek. Tehát a támadás folytatásához lehetőségekkel rendelkezik. Ezért a támadás leállítására vonatkozó kérelmével együtt a főparancsnokságra felterjesztette a veszteségek pótlására, új támadó csoportosítás létrehozására és a hadművelet továbbfolytatására vonatkozó javaslatát is.

A főparancsnokság a felterjesztésnek a támadás leállítására vonatkozó részével egyetértett. Az elgondolásnak a támadás felújítására javasolt hadműveleti felépítésével azonban már nem. November 26-án kelt 220273. sz. direktívájában⁴² rámutatott: „A front csapatai támadásának lassú ütemű alakulása abból eredt, hogy a meglevő erőket és eszközöket főleg az áttörő tüzér és harckocsi, illetve gyorsan mozgó seregtesteket a főcsapás irányában döntő fölény megteremtése helyett a front vezetése elaprózta...” Megparancsolta, hogy „... a 7. gárdahadsereg sávjában a siker érdekében legalább két áttörő tüzérhadosztályt összpontosítson. A 6. gárda harckocsihadsereget és a Plijev-csoportot is itt alkalmazza. A 46. hadseregnek a 7. gárdahadsereg sávjából ne kettő, hanem csak egy gépesített hadtestet adjon át. A 7. gárdahadsereg arcvonalszakaszát az 53. hadsereg rovasára szűkítse le. Ez egyben lehetőséget is biztosít az 53. hadseregnek a Mátra hegység dél, délnyugatról történő megkerülésére...”⁴³

Utastotta a front parancsnokát az észrevételek, illetve megjegyzések figyelembevételével új elgondolás és támadó csoportosítást tartalmazó javaslat felterjesztésére. A direktívában feltárt hiányosságokat Malinovszkij törzse is felismerte. Megszüntetésére már november 16—25-e között egy sor intézkedést foganatosított.⁴⁴

Ezek, valamint a főparancsnokság direktívájában feltárt hiányosságok és utasítások figyelembevételével november 27-én összeállított elgondolását jóváhagyásra felterjesztette. Ebben a következőkre tért ki: „... a front főcsapását a 7. gárdahadsereg sávjában méri. Az ellenség védelmét 8 km-es szakaszon töri át. Első lépcsőben hat, második lépcsőben két lövészhadosztályt alkalmaz. A csapásmérő csoportosítás támogatására — megerősítésre utalt 5. és 12. önálló áttörő tüzérhadosztály lövegeit is beleszámítva — rendelkezésre áll 2074 db löveg és aknavető.

Az áttörés szakaszán veti be a 6. gárda harckocsihadsereget 350 db harckocsival. Jobbszárnya mögül kerül ütközetbe vetésre Plijev lovasgépesített csoportja. Állományába tartoznak a 4., a 6. gárda lovas- és a 4. gárda gépesített hadtestek, amelyek 90 db üzemképes harckocsival rendelkeznek. Az utasítás értelmében ezenkívül a gyalogság közvetlen támogatására rendelkezésre áll a 27. önálló harckocsidandár 70 db harckocsival.

⁴² Уо. оп. 2779, л. 1197, л-л. 6—7.

⁴³ Директива Ставки ВГК. № 220273 от 26. II. 1944 г. Командующему 2-го Украинского Фронта.

⁴⁴ Архив МО. СССР. ф. 240, оп. 2769, д. 180, л-л. 343—355.

A főcsapás irányában ezek szerint arcvonalon kilométerenként 260-as lövegsűrűséget biztosítunk. A harcokocsicsoport 510 db harcokocsiból áll.

Az 53. hadsereg balszárnyán 7 km-es arcvonalon négy lövészhadosztállal töri át a zellenség védelmét. Egy arcvonalkilométeren 100 löveg összpontosul. A hadsereg harcokocsival nem rendelkezik.⁴⁵

46. hadsereg fő erőkifejtését a Duna (Budapest—dél) leküzdésére és a fővárosnak délnyugatról való átkarolására összpontosítja. A hadsereg alárendeltségébe kerül a 2. gárda gépesített hadtest 160 db harcokocsival és rohamlöveggel. A Duna leküzdésének tüzérségi biztosítását 1300 csövet magába egyesítő különleges tüzércsoport látja el.

Az átkelés műszaki biztosítására rendelkezésre áll: hét db 50 tonnás és 18 db 30 tonnás komp. Az átkelés tervezett szakaszán van egy 50 tonnás Krupp gyártmányú úszóhid. Ezenkívül felépítenek egy 16 tonnás úszóhidat DMP típusú elemekből.

A 40. és 27. hadseregek közös szárnyon mért csapással birtokba veszik Miskolcot. A feladat sikeres teljesítése után a front balszárnya a jobbszárny rovására 6—7 lövészhadosztállal megerősíthető.⁴⁶

A főparancsnokság ezzel a felterjesztéssel egyetértett. A front törzse ennek alapján november 27—28-án egy sor intézkedést adott ki az ezt megelőzők módosítására, illetve pontosítására.⁴⁷ (Ezek lényegét lásd a 2. sz. vázlaton.)

Az eddigiek alapján azt látjuk, hogy bár a 2. Ukrán Front csapatai jelentős sikereket értek el, az ellenségnek nagy veszteséget okoztak. Erre Friessner a hadseregcsoport volt parancsnoka a következőképpen emlékezik: „...kedvezőtlenül alakult helyzetünk, különösen harcokcsik tekintetében. A 13. páncélosadosztály egy-egy T—IV. és T—V. típusú üzemképes harcokocsival rendelkezett. A 24. páncélosadosztálynak egyetlen harcokocsija sem maradt. Állományába csupán 8 db páncélozott szállító jármű tartozott. Legütőképesebb páncélosadosztályok 8 db, de zömüknél 4—5 db harcokcsi maradt.”⁴⁸

Hasonlóan megcsappant az ellenség gyalogoshadosztályainak állománya is. A gyalogoszászlóaljok létszáma 80—150 főre fogyatkozott. Példaként említhető Tiszafüred-dél területén teljesen feltöltött állománnyal bevetett 4. gépesített ezred, amely a Miskolc irányú visszavonulás alatt teljesen megsemmisült. Minden harcscsoport elhagyta.

„A LVII. páncélos hadtest ez idő alatt 3900 harcost, 98 tisztet veszített.”⁴⁹ „Erőink a szó legszorosabb értelmében elolvadtak, elapadtak... a szovjet csapatok csapásai alatt”⁵⁰ — írja visszaemlékezésében Friessner.

⁴⁵ *Dimitrij Fjodorovics Loza*: „A szovjet csapatok felszabadító harcai Nógrád megyében. 1944. december” (Hadtörténelmi Közlemények 1967. 4. sz.) cikkében azt írja, hogy az 53. hadsereg sávjában egy arcvonalon km-re 160 db harcokcsi és rohamlöveg jutott. A dokumentumok szerint a hadsereg harcokcsi megerősítést nem kapott. (Lásd a front parancsnokának 1944. december 5-én induló támadásra vonatkozó parancsát: Архив МО. СССР. ф. 240, оп. 2769, д. 180, л. л. 362—365.)

⁴⁶ Архив МО. СССР. ф. 240, оп. 2769 л. 180, л. л. 366—368.

⁴⁷ Ezek közül alapvetőek a front parancsnokának a november 25-én kelt 00735. sz. és a november 27-én kiadott 00745. sz. direktívái.

⁴⁸ Ганс Фриеснер: I. м. 175. о.

⁴⁹ HL. Filmtár: КТБ/Н. Gr. Süd. 1252. sz. tekercs. Ia. 4587/44. vk. sz. irat.

⁵⁰ Ганс Фриеснер: I. м. 174. о.

Mindezek ellenére a front csapatai még november 25-re sem teljesítették a főparancsnokság november 4-én kiadott direktívájában meghatározott feladatokat. A front csapatai az ellenség egyre fokozódó ellenállásának hatására — amihez nagyban hozzájárultak a front vezetése részéről és a csapatoknál elkövetett hiányosságok is — megállásra kényszerültek. Ezzel a hadműveleten belül szünet következett be. A front jobbszárny csapatainál ez alapvetően november 20—29, a csapásmérő csoportosításnál pedig november 25-től december 5-ig tartott.

A 8—10 napos megállás azonban csak viszonylagosan fogható fel szünetnek, mégpedig azért, mert a front erő- és eszközfölényben volt. A hadászati kezdeményezést is uralta. A szünet csupán az ellenségre gyakorolt ráhatásra vonatkozott. A front törzsében ez idő alatt megfeszített munka folyt az új támadó csoportosítás kialakítására, veszteségek pótlására, szükséges anyagi tartalékok létrehozására. Ugyanakkor rendszabályokat foganatosítottak a támadás alatt előfordult hiányosságok megszüntetésére.

A támadás újjászervezése után a 2. Ukrán Front jobbszárny 40. és 27. hadseregeinek támadása november 29-én, a csapásmérő csoportosítása december 5-én kezdődött és alapvetően december 9-ig tartott. Ez a támadás azonban a front budapesti hadműveletének *harmadik szakaszába* esik. Éppen ezért ennek csak rövid összefoglalását adjuk.

A front új támadó csoportosításban ez alkalommal újabb kísérletet tett Budapest elfoglalására. Ezúttal nem arctámadást indított, hanem északról és délnyugatról átkarolást kísérelt meg, de ez is eredménytelenül végződött, bár csapatai lényegesen megjavították helyzetüket. A front közepén működő csapásmérő csoport elérte az Ipoly völgyét, Budapesttől északra a Dunát, és északkeletről átkarolta a budapesti ellenséges csoportosítást. A front balszárnyán a 46. hadsereg nagy veszteségek árán átkelt a Dunán és Érdtől délnyugatra megközelítette a „Margit” védelmi vonalat. A 27. hadsereg betört Miskolcra. (A front arcvonalán december 9-re kialakult helyzetet lásd a 2. sz. vázlaton.)

Ettől kezdve a budapesti hadműveletet a 2. és 3. Ukrán Frontok seregtestei közös erőfeszítéssel 1945. február 13-ig fővárosunk teljes felszabadításáig folytatták.

A továbbiakban a front november 11—25-ig tartó hadművelete alatt a lassú támadási ütemben szerepet játszó és a szünethez vezető okok bemutatására, majd az ezzel kapcsolatos hadművészet-történeti tapasztalatok levonására törekszem.

A támadás lassú ütemű alakulásának néhány tényezője

A hadműveleten belüli megállással kapcsolatban — amely a front jobbszárny seregtesteinél november 20—29, a csapásmérő csoportosításnál november 26-tól december 5-ig tartott — a Nagy Honvédő Háború története 4. kötet 320. oldalán azt olvashatjuk, hogy „A szovjet csapatok december 5-ig beásták magukat az elért terepszakaszon.” A

szerzők ezt a megállapítást félreérthetetlenül a front valamennyi se-regtestére vonatkozóan értették.

Ez az idézet annak ellenére, hogy a front hadműveletén belüli szü-net tényét igazolja, módosításra szorul. Ez a megállapítás teljes egé-szében csak a csapásmérő csoportosításra érvényes. A 40. szovjet, a 4. román és a 27. hadseregekre, továbbá a 46. hadsereg balszárny 23. hadtestére vonatkozóan nem teljesen fedi a valóságot. Már említettük, hogy ezek az erők november 29-én felújították a támadást. A 40. Szov-jet és 4. Román hadseregek kijutottak a Bodrog folyóhoz, jobbszárnyon átkeltek azon. A 40. és 27. hadseregek birtokba vették Miskolcot és elérték Szerencs—Monaj vonalát. A 27. hadsereg balszárny hadteste elfoglalta Egert. A 23. hadtest ez idő alatt átkelt a csepeli Duna-ágon és megtisztította az ellenségtől Csepel-szigetét. Tehát, amint látjuk, ezek nem ásták be magukat, hanem ez idő alatt támadtak és jelentős sikert értek el. (Arcvonalukon kialakult helyzetet lásd a 2. sz. váz-laton.)

A „Dél” hadseregcsoport vezetése a front csapásmérő csoportosítása támadásának leállítását még november 26-án úgy értékelte, hogy „... a tartós eső, rossz időjárás okozta nehézségek miatt az ellenség csak helyi jellegű zászlóalj, ezred erejű támadásokat indít”.⁵¹ November 27-én azonban már egyértelműen azt a megállapítást tette, hogy „... a 14 napig tartó (november 11—25) sikeres védelmi harcokkal meg-hiúsult az ellenségnek az a szándéka, hogy a hadseregcsoport arcvo-nalát Budapest és a Mátra hegység között északnyugat felé áttörje”.⁵²

A hadseregcsoport vezetősége ezzel ama meggyőződését fejezi ki, hogy a védelmi hadművelettel megoldotta a kitűzött feladatokat — azaz meghiúsította a szovjet csapatok célkitűzéseit.

Az, hogy az ellenség mennyiben érte el célját, azt maguk a tények döntötték el. Előerőben, harci technikai eszközökben hatalmas vesz-teséget szenvedett, jelentős területet veszített, valamennyi ellencsa-pása meghiúsult. A Tisza vonalát megtartani nem tudta. A végleges-nek kikiáltott „Karola I” védelmi vonalba is 25-ére több helyen be-ékelődtek a szovjet csapatok. Ez mind jelentős sikernek könyvel-hető el.

Tény azonban az is, hogy a front csapatai a kitűzött feladat végre-hajtása előtt leálltak, mégpedig a frontparancsnok utasítására. Malinovszkij marsall úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a támadás sikeres továbbfolytatásához szükséges átcsoportosításokat, elszenvedett vesz-teségek feltöltését, a csapatoknak anyagi tartalékokkal való ellátását *menet közben megoldani nem tudja*. Ugyanakkor a támadás szerve-zettségében is hiányosságokat tapasztalt.

A támadó hadművelet alatt felismerni azt a pillanatot, amikor cél-szerűbb megállni, mint a támadást folytatni az esetleges katasztrofális következmények elkerülése végett, ugyancsak magas színvonalú ve-

⁵¹ HL. Filmtár: KTB/H. Gr. Süd. 1252. sz. tekercs. Ia. 5666/1944. vk. sz. irat.

⁵² Uo. Ia. 4587/1944. vk. sz. irat.

zetői készséget igényel. A kialakult helyzetben a front parancsnokának ez a döntése is erről tanúskodik.

Annak ugyanis, hogy az ellenség ellenállása egyre fokozódhatott, hogy a hadműveleti felépítés megváltoztatására, a támadás szerveztségének megőrzésére erő- és eszközfölény megléte esetén is le kellett állni — amely ha nem is volt tízszeres, amint azt Friessner állítja,⁵³ hanem csak három-négyszeres — több oka volt.

Ezek közül talán első és legfontosabb az, hogy ez a hadművelet a front csapatainak negyedik hadműveletét alkotta. Normális körülmények között már régen le kellett volna állítani és a front személyi állománynak pihenőt adni. Több, mint négyhónapos szakadatlan harcban ugyanis a front csapatai kimerültek. Mivel a főparancsnokság felismerte az idő tényező hadászati jelentőségét a kialakult helyzetben — márt mint a főváros gyors ütemű elfoglalását illetően — pihenőt nem engedélyezett.

A kellő megerősítés elmaradásának valószínűleg az lehetett az oka, hogy a szovjet főparancsnokság a fasiszta magyar kormány helyzetét úgy ítélte meg, hogyha a front csapatai, ha csak egy hadsereggel is elérik a fővárost, Magyarországon fordulat következik be. Ezért a front törzsének még arra sem engedélyezett kellő időt, hogy csapataikkal a támadó csoportosítást teljesen felvegyék, tevékenységüket a szükséges módon összehangolják és a sikeres támadáshoz nélkülözhetetlen anyagiakat előremozgassák. A front helyzetének megjavulását nyilván a magyar fordulatra alapozta. Ennek esetleges bekövetkezése után Malinovszkij csapatait képesnek tartotta arra, hogy Magyarországon ráháruló, illetve a megmaradt német fasiszta erők szétesésével kapcsolatos feladatokat megoldja.

A szovjet főparancsnokság a budapesti hadműveletnek menetből történő indításával arra is törekedett, hogy megelőzze az arcvonaltól északi szakaszáról Budapest védelmének megerősítésére igyekvő fasiszta erőket.

Malinovszkij marsall törzse a budapesti hadműveletet ezért menet közben készítette elő. Törzse a menetből történő előkészítéssel kapcsolatos tervezési és szervezési nehézségekkel még sikeresen megbirkózott. A támadás kezdetére azonban az új támadó csoportosítást csak részben tudta kialakítani. A támadásra hivatott erők egy része ugyanis az akció kezdetekor 80—100 km távolságon menetet hajtott végre. Ezt az erőt is beleszámítva — a 2. Ukrán Front balszárnya három-négyszeres fölénnyel volt ugyan, de mivel fokozatosan került ütközetbe vetésre, erőkifejtése egyszerre nem érvényesülhetett. Ily módon az első csapás, amely a sikeres gyors ütemű támadás előfeltételeinek megteremtésére lett volna hivatva, nem érte el célját.

Az e téren megnyilvánult hiányosság több más probléma forrásává vált. Ezek összességükben a támadás lassú ütemű alakulásához vezettek. Mint ismeretes, az ellenség átmozgatott tartalékaival november 3—4-én megszállta Budapest előterében kiépített védelmi öveket, ahol

⁵³ Ганс Фриеснер: I. m. 178. o.

meghiúsította az első felszabadítási kísérletet, majd november 11—25 között indított másodikakat is. Az említett hiányosságok következményeként a későbbiek folyamán még a két ukrán frontnak is huzamos, nagy véráldozatot követelő harcokat kellett vívniuk Budapest felszabadításáért.⁵⁴

A támadás ütemének lassulása arányában növekedett a front löszterfogyasztása, a harci technika megsérülése és hasonlóan a személyi veszteség is, amelynek mérvét az alábbi táblázat szemlélteti. (A 46. hadsereg december 5.—január 15. közötti veszteségei például 370 000 fő volt.) Mindez az utánszállítás addigi ütemének gyorsítását követelte volna.

1. számú táblázat

A front állományába tartozó szovjet lövészadosztályok száma és létszámuk változása 1944. november 1—december 1 között

1944	Hadosztályok száma	Hadosztályok létszáma									
		3000 fő	3500 fő	4000 fő	4500 fő	5000 fő	5500 fő	6000 fő	6500 fő	7000 fő	7500 fő
Nov. 1-én	43	1	1	3	4	12	10	3	2	4	3
Nov. 5-én	43	—	1	1	4	18	6	4	4	4	1
Nov. 10-én	43	—	1	2	7	19	6	3	4	1	—
Nov. 15-én	43	—	1	2	15	12	5	5	2	1	—
Nov. 20-án	45	—	—	9	20	6	5	4	—	1	—
Nov. 25-én	45	—	4	12	14	6	6	2	—	1	—
Dec. 1-én	45	—	2	17	11	7	4	3	1	—	—

Megjegyzés: a front november 20—30. között 40 000 fő feltöltést kapott. Ez — amint a táblázaton látható — az egyes hadosztályok létszámának alakulásában a nagy veszteségek miatt nem okozott jelentős változást.
(Архив МО СССР, ф. 240, оп. 2779, л. 992, л. 145.)

A közút és vasút hálózatban szegény hadszíntéren a Kárpátokon keresztül, Marosesti körzetében települt frontraktárakból szállították a csapatoknak a harchoz szükséges löszert, harci technikai alkatrészeket. A front javító műhelyeinek is csak egy része települt át a Kárpátoktól nyugatra.

A lösz- és anyagi szállítások elősegítésére igénybe vették a dunai folyami flottilla hajóinak egy részét is. Ezek nagyon lassan értek el a megjelölt kikötőkbe.

⁵⁴ Архив МО. СССР. ф. 243, оп. 2912, л. 124, л-л. 1—6, 69, 71, 186—187.

Nem kisebb problémát okoztak a sebesülteknek és betegeknek 1300—1400 km-re (Ukrajna, Moldva körzetekben) lemaradt frontkórházakba való hátraszállítása. A támadás ütemének csökkenése arányában ugyanis az előzőekhez viszonyítva többszörösére növekedett a sebesültek száma. Ehhez még hozzájárult az őszi hideg, esős időjárás is, amely fokozta a megbetegedettek számát. A 200—400 km-re (Arad—Gyula—Nagyvárad körzetében) települt hadseregkórházak 125—350 százalékos zsúfoltsága nehezítette a könnyebb betegek szakszerű gyógyítását, hogy azok rövid idő alatt visszatérjenek a harcba.⁵⁵

A támadás lassú ütemének alakulásában hadászati szinten ezek meghatározó jellegűek voltak. A „Dél” hadseregcsoport parancsnoksága ez idő alatt gyors ütemben építette védelmi állásait: a Balkánról kiszorult erőkől, Németországból a szovjet—német arcvonal középső szakaszáról kapott megerősítéssel, újonnan felállított magyar alakulatokkal, illetve hadseregcsoporton belüli átcsoportosítások végrehajtásával jelentős ellenállást tudott kifejteni.

Ezenkívül a hadművelet megvívása alatt a támadás lassú ütemű alakulásában fontos szerepet játszott az állandó esős idő, mely minden kerekes járművet burkolt felületű utakra terelt. A nehéz harci technika ezért csak az utak közelében támadó lövész erőknek tudott támogatást nyújtani. Ugyanakkor az ellenség éppen ezeknek az utaknak a megtartására összpontosította fő erőifejtését, ennek érdekében hajtotta végre ellenlökéseit, ellencsapásait.

A sártengerré vált hadszíntéren nagyon lelassult a mozgás üteme. Az utak is hamar használhatatlanná váltak. Megnehezült a hadseregaktárából az utánszállítás és a csapatoknak lőszerrel való ellátása. Az alakulatok ezért gyakran lőszerhiányt éreztek. Az időjárás korlátozta a légierő tevékenységét is. November hónapban ugyanis a légierő rossz időjárási viszonyok miatt csak 6 nap vehetett részt a támadó csapatok támogatásában.⁵⁶ A légitámogatás hiányát főleg a gyorsan mozgó seregtestek érezték legjobban.

E nehézségekről mindkét fél hadműveleti okmányaiában találunk feljegyzéseket. Friessner visszaemlékezésében ezzel kapcsolatban találóan azt írja, hogy „... a novemberi szakadatlan eső és hideg a harcot folytonos kínlódássá változtatta át.”⁵⁷

A támadás lassú ütemű alakulására az előbbieken kívül hatottak olyan tényezők is, amelyek a védő fél tevékenységét elősegítették, a támadóéét viszont nehezítették. A Tisza leküzdésekor, vagy az Alföldről a Mátra és a Bükk hegységekbe viaszorult ellenség tevékenységét a terep elősegítette, ellenálló képességét fokozta. A szovjet csapatok támadását a Tiszán való átkelésnél, vagy a hegyekben folytatott támadásnál nehezítette. Ugyanakkor a terep domborzata lassította az elhatározásnak megfelelő átcsoportosítások végrehajtását. Ezek mind a támadás ütemének csökkenését eredményezték.

⁵⁵ Канилович А. Б. и Патулов Б. М.: Некоторые вопросы организации медицинского обеспечения войск 2-го и 3-го Украинских фронтов в Будапештской операции. Военно-медицинский журнал, 1965, № 2, стр. 9—16.

⁵⁶ Архив МО. СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 992, л. 54.

⁵⁷ Ганс Фриснер: I. т. 172. о.

A támadás lassú ütemű alakulásában jelentős szerepük volt a vezetés és a csapatok által elkövetett mulasztásoknak is. A front vezetése nem törekedett a gyorsan mozgó seregtestek tömeges alkalmazására, a főirányban a döntő fölény megteremtésére. Erőit felaprózta, részenként alkalmazta. A főparancsnokság a sikertelenség, vagyis a szünet bekövetkezéséhez vezető okok vizsgálatánál is ezt minősítette a legnagyobb hibának. November 26-i direktívájában is erre a hiányosságra hívta fel Malinovszkij marsall figyelmét. Friessner ezzel kapcsolatban a már idézett könyvében megjegyzi: „...az ellenfél igényeinknek megfelelően erőit felaprózva támadott... Amennyiben azokat mondjuk Hatvan irányában tömegesen alkalmazza, az arcvonal megtartása felülmúlja lehetőségeinket”.⁵⁸

A szovjet gyorsan mozgó seregtestek parancsnokai sem követelték meg a gyors ütemű előretörést. Helyette seregtesteikkel — a gyalogsággal egyvonalban — lassú ütemben támadtak. Ezzel megfosztották a gyorsan mozgó seregtetteket rendeltetésszerű alkalmazásuktól.⁵⁹

A támadás lassú ütemű alakulásában szerepet játszott az is, hogy a seregtestparancsnokok 3—4-szeres fölény meglelte esetén is az ellenség ellenlökéseinek elhárítására leállították a támadást. Vagyis éppen azt tették, amire az ellenség törekedett.⁶⁰

A gyorsan mozgó szovjet seregtesteknek az előbbi módon való alkalmazásával kapcsolatban Friessner azt a megállapítást tette, hogy a szovjet vezetés a debreceni, nyíregyházi bekerítésből tanult, és ezért most már óvatosabb. Harckocsijai nem szakadnak el a gyalogságtól és a tüzéségtől.⁶¹

Malinovszkij marsall november 21-én kelt 00729. és 00730. sz. harcintézkedéseiből⁶² az is kiderül, hogy a magasabbegységek és seregtettek parancsnokai gyakran megfélemedtek a csatlakozások biztosításáról. Emiatt az ellenség kisebb csoportjai bejutottak a támadó egység és magasabbegységek hátába. Zavarták a vezetést és a csapatok előremozgását. Arra kényszerítették az egylépcsős hadművelati felépítésben ténykedő seregtetteket, hogy ne az előttük védő, hanem a hátukba került ellenség felszámolásával foglalkozzanak.

Ezenkívül gyakori jelenség volt a csapatok rejtett vezetésével kapcsolatos előírás megsértése is. Az ellenség ezért nemcsak a szovjet csapatok csoportosításáról szerezhetett tudomást, hanem a vezető szervek elgondolásáról és szándékáról is.⁶³

⁵⁸ Уо. 173. о.

⁵⁹ Архив МО. СССР. ф. 240, оп. 2779, л. 992, л. 354.

⁶⁰ Уо.

⁶¹ Ганс Фриесснер: I. m. 167. о. — Borus József: „A magyarországi hadműveletek jelentősége a második világháború történetében”. (Hadtörténelmi Közlemények, 1964. 3. sz.) című cikkében (a 435. о.) Friessnernek ezt a megállapítását a 46. hadsereg Kecskemét—Budapest irányú támadás időszakára vonatkoztatva is értelmezi. Szovjet levéltári dokumentumok szerint a budapesti hadművelet első időszakában (október 29—november 4.) a 46. hadsereg sávjában a 2. és 4. gárda gépesített hadtestek merészen, a gyalogságtól leszakadva, nagy ütemben támadtak. A Friessner-féle megállapítás is a szovjet gyorsan mozgó seregtettek működését illetően — ellentétben Borus értelmezésével — a budapesti hadművelet második időszakára (november 11—26) Miskolc—Gyöngyös—Hatvan irányú támadás időszakára vonatkozik. A hadműveletnek ebben az időszakában a gyorsan mozgó szovjet seregtettek tevékenységében ez a probléma kétségtelenül fennállt.

⁶² Архив МО. СССР. ф. 240, оп. 2769, л. 180, л. л. 343—344.

⁶³ Уо. оп. 2779, л. 992, л. 161.

E tényezők összehatásának eredményeként volt alacsony a támadás üteme, mely végül a csapatok leállításához vezetett. A támadás biztonságos továbbfolytatásához csakis annak újjászervezése után kerülhetett sor.

Eredmények, hadművészet-történeti tapasztalatok és tanulságok

A budapesti hadművelet második szakaszának legfontosabb katonapolitikai eredménye az volt, hogy a front csapatai átkeltek a Tiszán Csap—Szolnok között, balszárnyon felzárkóztak Budapest védelmi öveire. Konkrétan Bodrog folyó—Szerencs—Miskolc-dél—Eger-dél—Gyöngyös—Hatvan—Dány—Gyömrő—Rákóczipiget — Taksony —Dunavecse vonalát érték el. A front jobbszárnyán támadó csapatok ez idő alatt 25, a középen támadó seregtettek 45—70 km-t törtek előre. Ezzel hazánk jelentős részét megtisztították a fasisztáktól. Nagy veszteségeket okoztak a 6. és a 8. Német, a 2. és 3. Magyar Hadseregnek. 22 000 foglyot ejtettek. Az elért sikerek eredményeként a háborút megelégtelt, kilátástalan helyzetbe került magyar alakulatok harci szelleme egyre csökkent.

A hadművelet további eredménye az volt, hogy a front arcvonalának közepén Gyöngyös birtokbavételével kettészakadt az ellenség hadseregcsoportja. Ettől kezdve az arcvonal északi szakaszáról a budapesti irány megerősítésére csak a Mátra és a Bükk hegységek megkerülésével dobhatott át erőket. A front csapatai által elért eredmények a lassú ütem, a szünetek ellenére is élesen megváltoztatták a szovjet—német arcvonal déli szárnyán a hadászati-hadműveleti helyzetet.

A hadművészet számára tanulságosak a hadművelet menet közbeni előkészítése terén szerzett tapasztalatok. A front törzse a hadművelet tervezését, a támadó csoportosítás létrehozását rendkívül rövid idő alatt és bonyolult hadműveleti helyzetben, a támadás irányításával egyidejűleg, több irányú munka párhuzamos, a törzsön belül végzett célszerű munkamegosztással oldotta meg. A támadás előkészítésének e változatával érték el azt, hogy a megerősített budapesti hídfőn kívül a fasiszta parancsnokság nem volt képes erős védelmet kiépíteni a Tiszán és a Dunán, de arra sem volt módja, hogy rendezze sorait, kialakítsa tervbe vett védelmi csoportosítását. Ennek köszönhető az is, hogy az ellenség célkitűzésének végrehajtására készített tervei a szovjet csapatok aktív támadásának hatására állandóan változtak, illetve a gyakorlatban végrehajtásban elkéstek. Egyszóval: védelmi tevékenységük állandóan a szovjet csapatok támadásához való igazodást jelentette. Ezt bizonyították Dunapataj—Újkécske terepszakasról Szeged irányában, Pilis—Cegléd arcvonalról Kiskunlacháza, vagy Heves—Átány terepszakasról Kisköre irányokba tervezett ellencsapások tapasztalatai. Mindez arról tanúskodik, hogy az idő tényező már a Nagy Honvédő Háború hadműveletei alatt hadászati jelentőségű szerepet játszott.

Az időnyerésre való törekvés terén szerzett tapasztalatok azonban

arra is figyelmeztetnek, hogy az ellenség megelőzésének csak akkor van értelme, ha ennek feltételei biztosítottak.

A hadműveletnek menetből történő előkészítésével és szünet nélküli kibontakoztatásával a front vezetése számolt azzal, hogy az ellenség nem rendelkezik összefüggő védelemmel, ezért nem törekedett mélyen lépcsőzött támadó hadműveleti felépítés létrehozására. Így a front és hadseregek hadműveleti felépítései általában egylépcsősök, támadási sávjuk a megszokottnál jóval szélesebbek voltak.

A hadművelet menet közbeni előkészítésénél tanulságosak a törzs szervező-tervező munkaideje lerövidítésének terén elért eredmények (grafikus okmányok készítése), továbbá feladatok eljuttatásának módja (összekötő tisztekkel térképen) és a csapatok irányítása során alkalmazott eljárások.

A front törzse hasznos tapasztalatokkal gazdagította a hadművészetet az egylépcsős hadműveleti felépítésből a főcsapás irányába szükséges fölény létrehozása terén elért eredményekkel. A hadművelet menet közbeni előkészítésekor, de annak megvívása alatt is, mivel erre a célra jelentős második lépcsők, vagy tartalékok nem álltak rendelkezésre, ezért ezt általában egyrészt az első lépcsők szélességi kiterjedésének szűkítésével, másrészt arcvonal menti átcsoportosításokkal oldották meg.

Az egylépcsős hadműveleti felépítésből a főirányban szükséges erő és eszközfölény megteremtésével járó nehézségekkel a front törzse bár megbirkózott, de ez lassította az ellenségre gyakorolt ráhatás ütemét. Ugyanakkor az arcvonal menti átcsoportosításokat az ellenség is könnyen felismerhette, amihez még hozzájárultak a front vezetése részéről azzal, hogy gyakran megsértették a csapatok rejtett vezetésével kapcsolatos előírásokat, és megfeledeztek a csatlakozások biztosításáról. A gyorsan mozgó seregtesteket sem mindig a rendeltetésüknek megfelelő módon alkalmazták. A csapatoknak lőszerezéssel való ellátása sem volt folyamatos. Ezek a problémák, amint a harctevékenységek tapasztalatai mutatják, kedvezőtlenül alakították a támadás ütemét. A budapesti hadműveletnek ebből adódóan egyik sajátossága az alacsony támadási ütem volt, amely nem haladta túl a napi 0,5—3,5 km-t.

A hadműveleti szüneteket a front parancsnoka a támadás negatív jelenségének tartotta, mégis időben rendelte el a támadás szervezettségének fenntartása és a hadászati kezdeményezés kézben tartása érdekében. A szünet alatt — bár az ellenség lélegzetvételnyi időhöz jutott — létrehozott új támadó csoportosítás biztosította a támadás továbbfolytatását.

Mint a budapesti hadművelet tapasztalatai mutatják, egylépcsős hadműveleti felépítésben a front a főparancsnokságtól kapott feladatokat szünetek beiktatásával is teljesítheti erő- és eszközfölény megléte esetén.

A fenti körülményekből adódott e hadművelet ama sajátossága, hogy a front a kapott feladatokat kisebb-nagyobb idő eltéréssel egymás után következő, egy-két hadsereg erővel megvívott, viszonylag önálló hadműveletekből állott. Ahol a front parancsnoka a támadás

sikeres folytatásához szükséges erő- és eszközfölényt a főirányban a hadsereg-hadműveltek közti szünet alatt teremtette meg, kísérő arcvonalon védelmet folytató, vagy alárendelt feladatot megoldó hadsereg(ek) rovására.⁶⁴

A front csapatai a Tiszán, a Bodrogon és a Garamon általában metetből keltek át. Ezek során figyelemre méltó tapasztalatokra tettek szert.

Mint a budapesti hadművelet első és második szakaszának tapasztalatai mutatják, a négyhónapos szakadatlan harcban kifáradt erőkkel is eredményt értek el. Ezt a csapatok jó politikai és erkölcsi állapotának köszönhetnék.

САБО БАЛАЖ:

ВТОРОЙ ПЕРИОД БУДАПЕШТСКОЙ НАСТУПАТЕЛЬНОЙ ОПЕРАЦИИ 2-ГО УКРАИНСКОГО ФРОНТА

Резюме

Автор продолжает свою работу, опубликованную в 4-ом номер нашего журнала за прошлый год. В этой части он показывает бои советских войск за освобождение территории участка Чоп—Сольнок по течению Тисы, окруженного горами Бюкк—Матра—Бёржёнъ. В том числе излагает замыслы, директивы и приказы генеральных штабов воюющих сторон, затем в некоторых случаях описывает сражения, проводимые в интересах осуществления их (на основании архивных и библиографических советских и немецких источников).

Достоинны внимания те части работы автора, где перед читателем раскрываются такие документы немцев, которые свидетельствуют о дальнейшем раздроблении армии правительства Салаша, содержат мероприятия по включению венгерской армии в состав немецких дивизий и по предупреждению возможного перехода на сторону советских войск.

Многосторонне изучая исторические события, автор показывает, как провалились один за другим замыслы фашистского военного командования и какими методами сумело добиться таких результатов советское военное командование. Анализируя причины успехов, автор показывает, что наряду с общим превосходством сил и средств маршал Малиновский наносил удар по противнику всегда на том участке фронта, благодаря которому вынуждал противника к сдаче и на остальных участках линии фронта.

⁶⁴ A főcsapások irányában az erő- és eszközfölény hadművelet alatti fenntartása érdekében a 2. Ukrán Front parancsnokának elhatározása, illetve a főparancsnokság intézkedésére az alábbi átcsoportosításokra került sor: a *front állományán belül*: 1-én a 4. Román Hadseregétől az 1. román hadosztály a 27. hadsereghez utalva, majd onnan a fronttartalékába került. 2-án az 55. lövészhadtest a 27. hadseregtől a 40. hadseregnek alárendelve. 4-én a 6. gd. légideszant hadosztály a fronttartalékából a 7. gárdahadsereg állományába került. 7-én a 2. és 4. gárda gépesített hadtest a 46. hadseregtől a 7. gárdahadseregnek alárendelve. 26-án az 51. lövészhadtest a 40. hadseregtől a 27. hadsereghez utalva. 27-én a 25. gárda lövészhadosztály a front tartalékából a 6. gárda hadsereg alárendelt, 28-án a 297. lövészadosztály a 7. gárdahadseregtől fronttartalékába utalva, a 24. gárda lövészhadtest a 7. gárdahadsereg támadási sávjából az 53. hadsereghez csatolva. A 7. gárda gépesített hadtest a Plijev-csoportból a Gorskov-csoportba, Gorskov-csoportból a 23. harcoksihadtest fronttartalékába került. 29-én a 180. lövészadosztály a fronttartalékából a 46. hadsereg alárendeltségébe utalva. A 30. lövészhadtest fronttartalékából a 7. gárdahadsereg állományába került. 5. áttörő tüzéradosztály és a 30. páncéltörő tüzérdandár az 53. hadseregtől a 7. gárdahadsereghez alárendelve.

A *front állományában*, a 3. Ukrán Frontnak november 1-én átadva a 18. harcoksihadtest: 18-án a 46. hadseregtől a 31. lövészhadtest; 21-én a Gorskov-csoport. A 4. Ukrán Front állományából november 24-én a 2. Ukrán Fronthoz került a 18. gárda és 30. lövészhadtest. A 2. Ukrán Front december 12-én átadta a 46. hadsereget a 3. Ukrán Frontnak. (Архив МО. СССР. ф. 240, оп. 2779, д. 992, л. л. 144—145.)

Автор работы не обходит молчанием и первоначальных неудач. Он устанавливает, что замысел советского военного руководства был только частично осуществлен в этом периоде операции: не удалось полностью обойти будапештскую группировку противника с севера-северо-запада. Причину этого автор видит отчасти в том, что противник раскрыл замысел советского руководства и своевременно принял контрмеры для срыва его, с другой стороны, что в звене штаба командующего фронтом и командиров частей были также допущены упущения относительно применения родов войск, скрытого управления войсками, обеспечения флангов и стыков. Однако самая решающая причина заключалась в том, что войска маршала Малиновского устали в непрерывных четырехмесячных боях — им необходим был отдых. Для перегруппировки сил и средств в новых направлениях, для реорганизации наступления и прибытия свежих сил был назначен 10-ти дневный оперативный перерыв.

В ходе показа работы, проводимой во время оперативного перерыва, автор раскрывает перед читателем потрясающую картину, рисуящую потери, понесенные войсками, и те трудности, которые нужно было преодолеть штабу фронта и боевому составу. Автор правдиво показывает и то, каким образом фронт штаба из одноэшелонного оперативного построения передвинул войска с одного участка линии фронта на другой, чтобы создать там превосходство в силах и средствах над противником в интересах создания предпосылок дальнейшего наступления.

В заключение статьи автор делает полезные для военного искусства выводы из опыта, приобретенного в отношении разведки, применения родов войск, пополнения, скрытого управления войсками, обеспечения флангов и стыков, пополнения потерь и т. д.

BALÁZS SZABÓ:

ZWEITER TEIL DER BUDAPESTER OPERATION DER 2. UKRAINISCHEN FRONT

Resümee

Der Verfasser setzt seine im 4. Heft 1969. begonnene Studie fort, und zeigt in diesem zweiten Teil die Befreiungskämpfe der sowjetischen Truppen im Gebiet, das von Osten von dem Tisza-Abschnitt zwischen Csap und Szolnok, von Norden vom Bükk-, Mátra- und Börzsöny-Gebirge begrenzt wird. Er beginnt mit der Behandlung der Konzeptionen, Direktiven und Befehlen der gegenüberstehenden Generalstäbe und zeigt aufgrund sowjetischer und deutscher Archivalien und Quellen auch die Kämpfe zur Verwirklichung.

Beachtenswert sind jene Teile der Studie, worin über deutsche Dokumente gesprochen wird, die sich zur Zeit der Szálasi Regierung auf die Armeezersplitterung beziehen, bzw. die Eingliederung der ungarischen Einheiten in die deutschen Divisionen und Massregeln zur Verhinderung des Übertrittes erhalten.

Die Ereignisse werden vielseitig gezeigt. Wir bekommen ein Bild davon, wie die faschistischen Konzeptionen vereitelt wurden, und wie die sowjetische Heeresleitung ihre Pläne verwirklichte. Die Analyse der Ursachen des Erfolges zeigt, dass neben der allgemeinen Überlegenheit an Kräften und Technik Marschall Malinowskij die Hauptschläge immer an solchen Stellen der Frontlinie vollzog, wo der Feind auch an weiteren Abschnitten zum Rückzug gezwungen werden konnte.

Auch die zeitweiligen Misserfolge werden gezeigt. Der Verfasser berichtet auch darüber, dass die Pläne der sowjetischen Heeresleitung in dieser Periode der Operation nur teilweise verwirklicht wurde, die Einkesselung der Budapester Gruppierung von Norden und Nordwesten nicht vollzogen werden konnte. Den Grund dafür sieht der Autor einerseits darum, dass der Feind Kenntnisse über die sowjetischen Absichten hatte, und noch beizeiten Gegenmassnahmen verordnen konnte; andererseits wurden auch im Stab des Frontoberbefehlshabers und in der Truppenführung Fehler begangen im Einsatz der Waffengattungen, in der verdeckten Führung der Truppen und Versicherung der Flügel und Nähte. Der

entscheidende Grund aber war, dass die Truppen des Marschalls Malinowskij im viermonatigen ständigen Kampf ermüdeten und ruhen sollten. Zur Umgruppierung der Kräfte und Mitteln, Neuorganisierung des Angriffes und Ergänzung der Truppen wurde eine Pause von 10 Tagen verordnet.

Während der Operationspause vollzogenen Massnahmen gibt der Verfasser ein erschütterndes Bild über die Verluste der Truppen und Schwierigkeiten, die der Stab und die Truppen überwältigen mussten. Lebenstreu wird gezeigt, wie der Stab der Front aus der einmal gestaffelten Operationstiefe die Truppen auf einen anderen Frontabschnitt umgruppierte, damit die Kräfte — und Mittel-Überlegenheit als Bedingung der neuen Operation zustande kommt.

Am Schluss seiner Studie zieht der Verfasser wichtige Folgerungen für die Kriegskunst aus den Erfahrungen der Anwendung der Waffengattungen, Nachschub, gedeckte Führung der Truppen, Sicherung der Flügel und Nähte, Ergänzung der Verluste usw.

